

IMIGRANTU PILSONISKUMA VEICINĀŠANA LATVIJAS IZGLĪTĪBAS VIDĒ: STUDENTU VIEDOKĻI

Immigrant Citizenship Promotion in Latvia's Education Environment: Student Opinions

Inese Jurgena

Riga Teacher Training and Educational Management Academy, Latvia

Anna Līduma

Riga Teacher Training and Educational Management Academy, Latvia

Abstract. For Latvia as a European Union member state, the issue of immigrant integration into Latvia's society has become currently actuated. Schools have to be ready to enroll pupils of other nationalities and assist them in earlier inclusion into Latvia's society, by promotion of their citizenship development towards the state where they abode, the EU states and the world society in general. The accomplished researches in Latvia reveal that in education environment, it is especially significant to strive for attitude transformation of Latvia's citizens to the inclusion of the immigrant children into Latvia's education environment. Inter-culture experience involvement into the education programmes provides an important factor for the development of citizenship experience in pupils, for their successful integration into another state's society. The aim of the article is: to analyze the situation in education (the accomplished researches) and student opinions on the citizenship development in immigrant children in Latvia's multi-cultural society. The research has implemented the analyses of scientific literature and documents, questionnaire and interviews. The research has come to the conclusion that in education it is significant to evaluate the bilingual, inter-culture and inclusive education for development of citizenship. Exceptional attention has to be paid to preparing the teachers and development of appropriate methodical aids, carrying out of multiple events that can ensure the immigrant opportunities to enrich the capital of Latvia's culture, economy and social life.

Keywords: immigrants, citizenship, citizenship education.

Ievads ***Introduction***

Latvija kļūst arvien pievilcīgāka ārvalstu-gan Eiropas Savienības, gan citu valstu-pilsoniem, kuri izvēlas šeit īslaicīgi vai pastāvīgi apmesties uz dzīvi. Imigrācijas tendences arvien spilgtāk iezīmējas kā Eiropas, tā pasaules kartē, padarot cilvēku kustību pāri robežām par būtisku faktoru gan nacionālās, gan starptautiskās rīcībpolitikas plānošanā. Latvijas iedzīvotāju sadalījums pēc valstiskās piederības (Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (turpmāk PMLP), 2015): Latvijas iedzīvotāju skaits bija 2 180 293, t.sk. 1.823 135-Latvijas pilsoņi (84 %), 282 876-Latvijas nepilsoņi (13 %) un 73963-ārzemnieki (3 %). No 1998. gada līdz 2015. gadam Latvijā starptautisko aizsardzību lūguši 1768 patvēruma meklētāji no Gruzijas, Ukrainas, Irākas, Afganistānas, Sīrijas. Tā kā pēc Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā ir aktualizējies jautājums par imigrantu integrēšanu Latvijas sabiedrībā, skolām ir jābūt gatavām uzņemt visu migrantu grupu skolēnus un palīdzēt viņiem iekļauties mītnes zemes pilsoniskajā sabiedrībā.

Līdz šim veiktie pētījumi Latvijā rāda, ka izglītības jomā īpaši neaizsargāti ir imigrantu bērni, jo jau sākotnēji viņu prasmju un sekmju līmenis ir zemāks nekā uzņemošās valsts skolēniem. Starpkultūru pieredzes ietveršana izglītības programmās, mītnes zemes valodas apguve ir nozīmīgi faktori, lai skolēni spētu sekmīgi integrēties jaunās valsts sociālajā vidē un kultūrsabiedrībā.

Raksta mērķis - analizēt izglītības situāciju (veiktos pētījumus) un studentu viedokļus imigrantu bērnu pilsoniskuma veidošanā Latvijas multikultūru sabiedrībā.

Materiāli un metodes ***Materials and Methods***

Pētījumā izmantota zinātniskās literatūras un dokumentu analīze, anketēšana un intervijas.

Zinātniskie pētījumi rāda, ka jau šobrīd Latvijas skolās mācās vairāk par 500 jauniebraucēju bērni (Kolčanovs et al., 2014, 4).

Analizējot dokumentus un pētījumus par patvēruma meklētāju, bēgļu un personu, kurām piešķirts alternatīvais statuss, iespējām iegūt izglītību Latvijā, ir apzinātas šo personu vajadzības un problēmas sekmēt pilsoniskumu sociālajā vidē. Pētījumā analizēto datu saturs atklāja vairākas problēmas izglītības jomā.

Pirmkārt, sakarā ar to, ka Latvijā ir nepietiekama pieredze imigrantu iekļaušanā izglītībā, nepieciešama šīs mērķgrupas integrācijas politikas pilnveidošana (Lulle et al., 2008).

Otrkārt, kaut gan Latvijas Izglītības likumā ir atzīts pret-diskriminācijas princips un nostiprinātas visu mērķgrupu tiesības uz bezmaksas vispārējo

izglītību, tomēr likumdošana ietver sevī arī nepilnības: mehānismu trūkums to imigrantu piekļuvei vispārējai izglītībai, kuri nav beiguši pamatskolu un ir sasnieguši pilngadību, mācību programmu paraugu un vadlīniju izstrādes nepietiekamība, papildus atbalsta (finansējuma pedagogu atalgojumam un mācību līdzekļu iegādei) trūkums nepilngadīgām personām arī pēc bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanas un garantiju nodrošināšana patvēruma meklētāju piekļuvei profesionālās izglītības iestādēm (Djačkova et al., 2011, 5).

Treškārt, kopš 2010. gada nepilngadīgie patvēruma meklētāji visbiežāk ir bijuši ievietoti adaptācijas klasēs, lai vēlāk viņus pārceltu vispārējā klasē. Taču līdz šim vēl nav izveidojusies prakse, pēc kādiem vērtēšanas kritērijiem šie bērni pāriet vispārējā klasē. Valodas barjera, pielāgotu mācību programmu, vadlīniju un piemērotu mācību līdzekļu trūkums, pedagogu nepietiekamās prasmes strādāt ar mērķgrupām, rada galvenos šķēršļus imigrantu sekmīgai piekļuvei vispārējai izglītībai (Djačkova et al., 2011, 10).

Ceturtkārt, pētījumos tiek secināts, ka imigrantu iespēja iekļauties Latvijas skolās būtu sekmīgāka, ja attīstītu labvēlīgu vidi, veicinot gan pedagogu, gan sabiedrības vidū pilsoniskumu pret cittautiešiem un veidotu izpratni par imigrantu iespējām iekļauties sociālajā un kultūrvēsturiskajā un viņu potenciāla iespējas tālākai pilsoniskās integrācijas attīstībai Latvijā (PROVIDUS, 2006).

Šajā sakarā jāatzīst, ka Latvijā veiktajos pētījumos tiek atzīts – jauniešiem ir fragmentāras pilsoniskās zināšanas, piemēram, respondenti nevar nosaukt nevienu no Latvijas kultūrvēsturiskām tradīcijām, nevar nosaukt valsts funkcijas, nezina par savas pilsoniskās līdzdalības iespējām (Jurs, 2016, 32).

Kā liecina vairāku autoru veiktās intervijas ar augstskolu studentiem, galvenie šķēršļi imigrantu piekļuvei izglītībai ir valodas barjera (Jurgena et al., 2012). Intervētie studenti atzīst, ka valodas apguve ir visai svarīga skolotāja darbā ar imigrantu bērniem. Tas apgrūtina arī pilsoniskuma veidošanās iespējas.

Multikultūru sabiedrībā pilsoniskuma sekmēšanas uzdevums audzināšanā ir iepazīt un pieņemt daudzveidīgu kultūru eksistēšanu pasaulē kopumā un katrā atsevišķā valstī, sagatavot cilvēku toleranti uztvert citu kultūru, saprast to pārstāvju uzvedības normas, izvairīties no rasisma un ksenofobijas.

Valsts mērogā ar skolu saistītās problēmas un jautājumi dažreiz šķiet maznozīmīgi, jo pasaules kontekstā tos aizēno veselības, sociālās problēmas un dažādi citi problēmjautājumi. Ir skaidrs, ka skolai ir vadošā loma sabiedrībā, tādēļ ir svarīgi atgādināt, ka „skola darbojas tagadnē, bet tās darbības rezultāti ir vērsti uz nākotni” (Targamadze, 2014, 187).

Pilsoniskuma audzināšana multikultūru vidē ir sarežģīts psiholoģisks process, kurā svarīga ir humānas empātijas veicināšana, lai cilvēki multikultūru vidē būtu mobili un spētu izvairīties domāt egocentriski un uzspiest citiem savu gribu, bet tā vietā apgūt prasmi veidot kompromisu (Līduma & Rone, 2008a).

Šobrīd aktualizējas arī atziņa, ka multikultūru sabiedrībā pilsoniskās integrācijas veicināšanā nozīmīga ir skolotāju darbība. Tāpēc mūsdienu Latvijas skolotāju aktuāls uzdevums ir nodrošināt integrētu mācību saturu savas tautas vēstures un kultūras apguvei, kopt latviešu valodu tās kultūrvēsturiskajā telpā. Vienlaicīgi, izzinot etnisko grupu kultūru un cienot to, tiek sekmēta Latvijas iedzīvotāju vienotība un humānas attiecības (MK noteikumi Nr. 480).

Svarīgs skolotāju uzdevums formālajā un neformālajā izglītībā ir mērķtiecīgi darboties integratīvās nodarbībās, lai imigrantu bērniem veidotos priekšstati par sociālajiem procesiem, pilsoniskumu un piederību Latvijas sabiedrībai. Skolotājs ar personisko paraugu māca toleranci un cieņu savstarpējās attiecībās. Pilsoniskuma audzināšana ir sarežģīts process, kurā ar pedagoģisku atbalstu skolēniem pēctecīgi attīstās un realizējas personiski nozīmīga attieksme pret attiecīgās valsts likumos noteiktiem pienākumiem un tiesībām (Lūduma & Rone, 2008a, 102).

Pilsoniskuma audzināšanas nepieciešamība mūsdienu multikulturālajā sabiedrībā un imigrantu bērnu iekļaušanā konkrētas valsts izglītības sistēmā īpaši akcentēta starptautiskajos pētījumos. CiCe (Children's Identity and Citizenship in Europe) starptautiskās organizācijas pētījumos akcentēts:

1. Pilsoniskums ir integratīva emocionāla attieksme pret savu valsti, sabiedrību, cilvēkiem, darbu un kultūru, izpaužas cilvēku humānās savstarpējās attiecībās un darbā cilvēku labklājības pilnveidošanai. Cilvēku pilsoniskuma kvalitātes reāls izpausmes veids ir apzinīga sabiedrisko uzvedības normu ievērošana un darba vērtības apzināšanās (Lūduma & Rone, 2008a, 102).
2. Personības pilsoniskuma veidošanās īstenojama visos izglītības ieguves līmeņos (Jurgena & Mikainis, 2007; Kroflič, 2012).
3. Augstskolas mūsdienās ir nozīmīga sabiedriskās apziņas veidošanās institūcija un pilsoniskās audzināšanas vide, augstskolu izglītības vide ļauj veidot jauna tipa speciālistu jaunai sociālai realitātei (Jurgena & Mikainis, 2012a; Jurgena et al., 2013; Chistolini et al., 2014).
4. Skolā sociālajās zinībās (7. un 8. klasē), civilizācijās (9. klasē), kultūrvēsturē un vēsturē, ģeogrāfijā un klases stundās tiek iegūta informācija par visiem ar pilsoniskumu saistītiem tematiem. Tādēļ gan skolēni, gan skolotāji uzskata, ka nav nepieciešams vēl papildus kāds atsevišķs mācību priekšmets, kurā mācītu pilsoniskumu (Rone & Lūduma, 2007, 126-128); (Lūduma & Rone, 2008b, 37-39).
5. A. Rosa pētījumā Latvijas, Igaunijas, Lietuvas jaunā paaudze atzīst, ka ir svarīgi kopt tās zemes tradīcijas, kurā cilvēks dzīvo (Ross, 2012, 28-36). Izvērtējot situāciju Baltijas valstīs, viņš konstatē, ka tā nav viennozīmīga, bet, kaut gan jauniešus zināmā mērā ietekmē viņu

vecāku un vecvecāku uzskati, jaunieši ir elastīgi un ar mobilu skatu Eiropas Savienības virzienā (Ross, 2012, 40-43).

Arī pētījumā par triju Baltijas valstu jauniešu attieksmi pret citādo un citiem cilvēkiem, akcentēts, ka mēs katrs esam atšķirīgs, individualitāte, tādēļ katrs atsevišķi esam citādašs citu cilvēku izpratnē (Liduma et al., 2012).

6. Studentu attieksme pret migrāciju kopumā un imigrantiem Baltijas valstīs ir pozitīva. Vispozitīvākā ir Lietuvas studentu attieksme, bet visnegatīvākā ir Latvijas studentu attieksme, Igaunijas studenti ir neitrāli. Salīdzinājumā ar Latvijas un Lietuvas studentiem, Igaunijas studentu skatījumā akcentēts, ka migrācijas process bagātina kultūrvidi (Koiv et al., 2013).

Eiropas Savienības valstu zinātnieku izdotajā grāmatā *Kultūru dažādība klasē* (Cultural diversity in the classroom. A European Comparison, 2012) ir pētījumi par mācību vidi katras valsts skolās. Jāpiezīmē, ka Latvijai bija neliela pieredze šajā jautājumā 2011.-2012. gadā, bet zinātnieki no Lielbritānijas, Vācijas, Ungārijas, Spānijas, Grieķijas, Kipras, Slovēnijas, Portugāles un citām Eiropas valstīm aplūkoja daudzveidīgus risinājumus skolēnu vajadzību nodrošināšanā multikultūru skolā, uzsverot, ka izglītības sistēmā visiem skolēniem nepieciešamas līdztiesīgas iespējas sevi realizēt. Tie ir noderīgi Latvijas praksei.

CiCe organizācijas kolēģu no Itālijas, Portugāles un Polijas pētījumos ir norādīts, ka skolotājiem ir nepieciešamas mobilas sociālas, ētiskas, disciplināras, metodoloģiskas un vērtēšanas kompetences darbā ar skolēniem. Viņu pētījumā atklājās, ka skolēni no skolotājiem sagaida empātiju, kas ar savu personisko paraugu viņiem nodrošinātu iespēju prasmīgāk iesaistīt skolēnus līdztiesīgā pilsoniskuma apgūvē (Chistolini et. al., 2014, 119).

Saskaņā ar vairākiem Latvijas valsts politikas normatīvajiem dokumentiem ir paredzēts īstenot vairākus pasākumus, kuru mērķis ir tiešā veidā uzlabot jauniebraucēju bērnu izglītības kvalitāti-nostiprinot latviešu valodas prasmes jaunajiem imigrantiem, stimulēt skolas ar latviešu mācību valodu uzņemt imigrantu bērnus, atbalstīt papildus apmācības programmas latviešu valodā bērniem, kuriem latviešu valoda nav dzimtā (piemēram, skolotāju palīgi) (Nacionālās identitātes, pilsoniskas sabiedrības un integrācijas pamatnostādnes 2012-2018, 2011).

Atbalsta pasākumus jauniebraucēju bērniem un jauniešiem paredz arī Izglītības un zinātnes ministrijas izstrādātais rīcības plāns, kurā norādīts, ka finansēšanas modelī „nauda seko skolēnam” paredzēts finansiāls atbalsts pamatzglītības un vispārējās izglītības apguves procesā (Rīcības plāns sabiedrības saliedētības sekmēšanai izglītības nozarē 2012.-2014. gadam, 2012). Tāpēc starpkultūru pieredzes ietveršana izglītības programmās un mītnes zemes valodas apguves nepieciešamība ir viens no galvenajiem darbības virzieniem

imigrantu izglītības problēmu risinājumā. Šajā kontekstā, domājot par imigrantu ieplūšanu Latvijas skolās, ir būtiski īstenot bilingvālās izglītības labās prakses piemērus. Šodien bilingvālās izglītības mērķis ir iekļaut skolēnu jaunā sociālā telpā, vienlaikus saglabājot piederību savai kultūrai (Jurgena et al., 2012).

CiCe 2012. gada konferencē Grieķijas zinātnieki uzsver, ka pieaug bilingvālu studentu skaits, jo Grieķijā strauji mainās demogrāfija, tādēļ ir reāla nepieciešamība strādāt skolā bilingvāli. Tas nozīmē, ka skolotājam ir jāapgūst trīs valodas, lai varētu strādāt skolā. Pētījumā uzsvēta skolotāja atbildība komunikācijas nodrošināšanā heterogēnā studiju vidē. Grieķijas kolēģu praksē imigrantu bērni tiek iekļauti vispārīzglītojošā skolā, bet skolotāji tiek gatavoti, lai varētu strādāt ar skolēniem, kuriem ir mācību grūtības (Alevriadou et.al., 2012).

Pjēra Burdjē (Bourdieu) skatījumā, spēja efektīvi lietot valodu palielina „bagātību”, jo ļauj sadarboties ar citiem, dažādos sociālos kontekstos. Ar jēdzienu „sadarbība” cieši saistīts jēdziens „ieciētība”, kas paredz abpusēju sadarbību - pamatnācijai pieņemt imigrantus un būt iecietīgam pret kultūras atšķirību, savukārt imigrantiem pieņemt mītnes zemes nozīmīgas vērtības (Bourdieu, 1991, 107-117).

Autoru veiktajā pētījumā tika noskaidrots, ka Latvijā tiek realizēti vairāki Eiropas Trešo valstu valstspiederīgo integrācijas fonda projekti, kuru mērķis ir izstrādāt izglītības programmu skolotāju starpkultūru izglītības prasmju un komunikācijas attīstībai un noskaidrot, vai skolotāji, kas strādā ar imigrantiem, ir iecietīgi un gatavi sadarbībai. Galvenais akcents imigrantu integrēšanai šajos projektos saistās ar valodu apguvi. Piemēram, projekta „Skolotājs starpkultūru telpā” ietvaros 2011. gadā *Latviešu valodas aģentūrā* tika izveidots mūsdienīgs mācību līdzekļu komplekts „Atvērsim vārtus”, kas paredzēts imigrantu mācīšanai Latvijā. Šis mācību līdzekļu komplekts ir paredzēts 60 mācību stundām, tas ietver mācību programmu un dažādus 13-18 gadus veciem bērniem domātus mācību materiālus valsts valodas pamatprasmju (A1 līmenis), Latvijas ģeogrāfijas, vēstures, kultūras pamatzināšanu apguvei, un, lai palīdzētu pusaudžiem iekļauties jaunajā sabiedrībā, ir izveidots arī e-disks. Mācību līdzekļu komplekta materiālos ir respektēti iecietības veidošanas kritēriji: vienlīdzīgas iespējas, sociālā vienlīdzība, individuālās tiesības, pozitīva attieksme, personai nozīmīgs atbalsts dažādībai, piederības apziņa, dažādības izpratne, līdztiesība, cieņa (Auziņa et al., 2011).

Rezultāti un diskusija ***Results and discussion***

Augstskolas mūsdienās ir nozīmīga sabiedriskās apziņas veidošanās institūcija un pilsoniskās audzināšanas vide, augstskolu izglītības vide ļauj veidot jauna tipa speciālistu jaunai sociālai realitātei (Jurgena & Mikainis, 2007;

Jurgena & Mikainis, 2012a; Jurgena et al., 2013), tāpēc tieši studentu viedokļu izzināšana ir svarīga, lai apzinātu topošo pedagogu attieksmi pret pilsoniskuma nozīmi imigrantu iekļaušanā Latvijas izglītības sistēmā.

Ar mērķi noskaidrot, ko studenti zina par pilsoniskumu un viņu attieksmi pret imigrantu iekļaušanu izglītībā, izlases veidā tika intervēti 15 respondenti.

Kā liecina studentu atbildes, viņi uzskata, ka pilsoniskās izglītības uzdevums (1. jautājums) ir veidot cilvēku izpratni par to, kā dzīvot demokrātiskā sabiedrībā. Viņuprāt, skolēniem-imigrantiem skolā būtu jāapgūst izpratni par sabiedrības vērtībām un prioritātēm - atbildību par veicamo uzdevumu un tā rezultātu, godīgumu, sadarbību un palīdzību; būtu nepieciešams radīt iespējas indivīdam iegūt zināšanas, prasmes un kompetences, kā arī pieredzi, kas nepieciešama viņa sekmīgai un pilnvērtīgai integrācijai un dzīvei pilsoniskā sabiedrībā, apgūt latviešu valodu (1. respondents) (turpmāk: resp.). Studenti atzīst, ka informācijas (2. jautājums) par pilsoniskumu skolās ir maz, un viņi nezina, kur to varētu meklēt imigrantu bērni. Ticamu informāciju var atrast Valsts izglītības attīstības aģentūras datu bāzē (3. resp.).

Jautāti par to, kā studenti saprot jēdzienu pilsoniskā izglītība (3. jautājums), studenti atbild, ka tas ir: sniegt skolēniem nepieciešamās zināšanas, prasmes un attieksmes sabiedrības attīstības un labklājības veicināšanai (7. resp.). Svarīgs uzdevums ir veicināt skolēnos attieksmes un izpratni par cilvēktiesībām un demokrātiskām vērtībām, par vienlīdzību un taisnīgumu. Intervētie studenti atzīst, ka par pilsonisko izglītību skolā (4. jautājums) tiek runāts maz, jo līdz šim netika lietots šis jēdziens (9., 11. resp.). Informācija vēstures stundās palīdz veidot izpratni par valsts vērtībām. Pilsoniskumu un lepnumu par valsti palīdz veidot mūsu sportistu panākumi, mūziķu izcilie sasniegumi pasaulē (5., 6. resp.). Vairāki intervētie pauž atziņu, ka pilsoniskuma veidošanas saturs ir integrēts kultūras vēsturē, sociālajās zinībās un klases stundās, kur tiek diskutēts par likumiem un dažādām lokālām un globālām problēmām. Studentu atbildēs tika akcentēts, ka svarīga ir skolotāja attieksme pret savu darbu un zemi, imigrācijas problēmām valstī (15. resp.). Tomēr tas ir jauns termins (jaunums) – pieredzes nav, bet cienīt/mīlēt valsti, sevi, apkārtējos iemācīja ģimene (12. resp.).

Studenti atzīst, ka viņiem pilsoniskums ir svarīgs (5. jautājums), jo cilvēkam ir jāprot pieklājīgi palūgt (nevis pieprasīt), jāprot arī otru novērtēt un pateikties. Ir jāmacās mīlēt savu valsti un apkārtējos, jo katrs ir daļa no valsts (14. resp.).

Par attieksmi pret savu valsti (6. jautājums), ir šāda atbilde: “Es dzīvoju Latvijā, esmu daļa no tās, mēs visi esam tie, kuri rada Latviju. Es lepojos ar savu Tēvzemi - mīļa un īpaša” (10. resp.).

Par Eiropas Savienību (ES) un citām valstīm studenti saka, ka attieksme pret ES valstīm, kā arī pret jebkuru citu valsti, ir pozitīva, jo uzskata, ka ar cieņu ir jāizturas pret jebkuras valsts iedzīvotājiem (3. resp.). Ar terminu “labs pilsonis” (7. jautājums) studenti saprot lojalitāti, likumu ievērošanu, dzīvot harmonijā ar

sevi un citiem, cienīt kultūru, tradīcijas, aizstāvēt savu valsti un zināt valodu (1., 3. resp.).

Anketēšanā par studentu pieredzi un attieksmi pret pilsoniskuma veidošanu Latvijas skolās piedalījās 200 respondenti. Jautājumi bija orientēti uz studentu viedokļu izziņāšanu par augstākajā mācību iestādē pieejamo pilsoniskās izglītības saturu, izglītības mērķi un skolā novēroto pieredzi darbā ar imigrantiem un etniskajām minoritātēm.

Studentu atbildēs par uzticēšanos (1. jautājums) savas mācību iestādes informācijai par pilsoniskumu, studenti atbildēja, ka informācija ir noderīga vienmēr (17 %), parasti (55 %), dažreiz (24 %), bet reti (4 %). Tādēļ autori uzskata, ka pilsoniskuma izpratnes sekmēšanai ir aktualizējami MK noteikumi par jauniešu pilsonisko līdzdalību Latvijas skolās, kas nosaka, ka izglītības iestāde ir atbildīga par pilsoniskās audzināšanas mērķa un uzdevumu īstenošanu.

Par trim svarīgākajiem pilsoniskuma veicināšanas tematiem (2. jautājums) kā būtiskāko studenti izvēlas informāciju par cilvēktiesībām (50 %), otrajā vietā diskusijas par taisnīgumu mūsdienu sabiedrībā (30 %), trešajā - pētīt aktuālus sociālus un politiskus jautājumus (20 %), kas sasaucas ar MK noteikumos akcentēto, ka skolotājs, veicinot skolēnu pilsoniskās attieksmes veidošanos, mūsdienu skolā ir profesionāli neatkarīgs un atbildīgs; ir objektīvs, lojāls Latvijas valstij un tās Satversmei; ievēro politisko un reliģisko neitralitāti un neveic aģitāciju; ar savu rīcību un pausto viedokli nediskreditē izglītības iestādi un valsti.

Lielākā daļa studentu atzina, ka Latvijas izglītībā skolās nav priekšmeta pilsoniskā izglītība (4. jautājums), taču pilsoniskuma jautājumus apgūst vairākos citos priekšmetos. Tas sasaucas ar citiem Latvijā veiktajiem pētījumiem par mācību priekšmetiem *Sociālās zinības* un *Latvijas vēsture* (Jurs, 2016, 34-35).

Analizējot atbildes par skolā organizētajiem pasākumiem pilsoniskuma un cilvēktiesību apgūvē (5. jautājums), ieguvām šādus rezultātus: katru dienu (17 %), vienreiz nedēļā (22 %), vienreiz mēnesī 30 %, vienreiz trijos mēnešos 12 %, vienreiz semestrī (7 %), vienreiz gadā (4 %), nekad (9 %). Tas aktualizē MK noteiktos uzdevumus, kas nosaka skolotāju darbībā ikdienā stiprināt skolēna valstiskuma apziņu, veicināt pilsonisko līdzdalību un iniciatīvu, lojalitāti un patriotismu, tajā skaitā organizējot valsts svētku un latviešu tautas tradicionālo svētku svinēšanu, atceres un atzīmējamo dienu ievērošanu un citus pasākumus, kas padziļina izpratni par Latvijas vēsturi, valsts rašanos, valstiskuma atjaunošanu, tautas likteni, brīvības cīņām un valsts aizsardzību, veicina lepnumu par Latvijas valsti un cilvēkiem, popularizēt cilvēku dzīves un darbības piemērus, kas apliecina pašai izglītības iestādei, novadam, pilsētai un informēt par pilsoniskās līdzdalības iespējām (10.5. pants).

Uz jautājumu par imigrantu bērnu klātesamību skolās, kurās viņi mācījušies (6. jautājums), studenti atbild, ka klasē nav bijuši skolēni imigranti (80 %), ir

bijuši: 1-3 skolēni klasē (14 %), 4-6 skolēni (6 %). Tas liecina, ka Latvijas skolās šobrīd vēl nav pietiekama pieredze darbā ar imigrantu bērniem.

Etnisko minoritāšu skolēni klasē (7. jautājums): nav bijuši (58 %), 1-3 skolēni (26 %), 4-6 skolēni (10 %), 7-9 skolēni (4 %), 10 un vairāk skolēni klasē (2 %). Atbildes uz šiem jautājumiem norāda uz nepieciešamību topošajiem skolotājiem studijās gūt izpratni par skolotāja atbildību „ievērot tiesiskumu un vienlīdzību pret visiem skolēniem neatkarīgi no skolēna vai viņa ģimenes locekļu rases, tautības, dzimuma, vecuma, valodas, sociālās izcelsmes, valstspiederības, reliģiskās, politiskās vai citas pārliecības, veselības stāvokļa vai citu apstākļu dēļ (10.1. pants); respektēt katra skolēna attīstības individuālās īpatnības, reliģiskās, lingvistiskās, kultūras un sociāli emocionālās vides atšķirības, dažādās spējas, atšķirīgās izglītības un īpašās vajadzības (10.2. pants).

Izvērtējot anketēšanas rezultātus, tika konstatēts, ka studentiem -topošajiem skolotājiem ir nepietiekama teorētiskā un praktiskā pieredze imigrantu bērnu iekļaušanai skolā, tādēļ augstskolu studiju procesā nepārtraukti jāpilnveido viņu prakse saistībā ar aktuālo pilsoniskuma teoriju.

Secinājumi **Conclusions**

Studenti-topošie skolotāji ir ieinteresēti pilsoniskās izglītības jautājumu risināšanā. Studenti atzīst: lai kļūtu par Latvijas valstij piederīgu pilsoni, ir nepieciešamas prasmes sazināties valsts valodā, apgūt, izprast, pieņemt un cienīt latvisko kultūrvidi, veicināt pilsonisko integrāciju un pilsonisko līdzdalību valsts dzīvē, izrādīt savu iniciatīvu, būt tolerantam un ar cieņu pieņemt Latvijas valsts vērtības.

Latvijas sabiedrība un skola apgūst jaunu pieredzi imigrantu iekļaušanā izglītībā. Statistikas dati rāda mērķgrupu pārstāvju skaita pieaugumu Latvijā. Valodas barjera, nepietiekamais pielāgotu mācību programmu un mācību līdzekļu klāsts, nepietiekamās latviešu valodas apguves iespējas ierobežo gan bērnu, gan jauniešu strauju iekļaušanos Latvijas izglītības sistēmā.

Izglītībā tiek izvērtēts bilingvālās, starpkultūru un iekļaujošās izglītības potenciāls, īpašu uzmanību veltot skolēnu valodas apguvei, skolotāju sagatavošanai un piemērotu metodisko līdzekļu izveidei, daudzveidīgu pasākumu īstenošanai, lai nodrošinātu imigrantu iespējas bagātināt Latvijas kultūras, ekonomisko un sociālo kapitālu.

Pilsoniskās integrācijas audzināšana multikultūru sabiedrībā ir process, kurā skolēniem veidojas daudz kultūru vērtēšanas pašpieredze, kura atšķiras no viņa paša kultūras, veidojas tolerance un empātija pret citu kultūru pārstāvjiem. Pilsoniskās integrācijas veicināšanai Latvijas skolēnu un imigrantu vajadzībām ir izstrādāta konkrēta izglītojoša programma, kura nodrošina mācību un

audzināšanas saturu, metodes un formas viņu sociālo, psiholoģisko un kultūras vajadzību nodrošināšanai. Pilsoniskuma integratīvā audzināšanā Latvijas skolā un sabiedrībā kopumā aktualizējas pozitīva emocionāla attieksme pret valsti, sabiedrību, cilvēkiem, darbu un kultūru.

Summary

The students – the emerging teachers are interested in promotion of the citizenship education issues. The students recognize: in order to become a citizen of Latvia's state, one needs the skills to communicate in the state language, explore, understand, accept and respect the Latvian culture environment, promote citizenship integration and citizenship participation into the life of the state, to show one's initiative, to be tolerant and accept Latvia's state values with respect. Latvia's society and school acquire a new experience in immigrant inclusion into education. The statistical data reveal an increase in representatives of the target-groups in Latvia. The language barrier, inadequate supply of adjusted education programmes and teaching aids, insufficiency of opportunities to learn the Latvian language set limits to both children and adolescent accelerated inclusion into Latvia's education system. In education: bilingual, intercultural and inclusive education potential is being assessed, particular attention is being paid to the language acquisition by the pupils, teacher education and development of appropriate methodical aids, implementation of multiple diverse events are being carried out in order to ensure the opportunities of the immigrants to enrich Latvia's culture, economic and social capitals. The implementation of the citizenship integration by educational upbringing in the multicultural society is a process, where the pupils develop self-experience for multi-culture evaluation, which differs from their own cultures, tolerance and empathy to representatives of other cultures is being developed. For promotion of the citizenship integration for the needs of Latvia's pupils and immigrants, a conclusive concrete educational programme has been developed, which ensures education and educational upbringing content, methods and ways for settling their social, psychological and culture needs. A positive emotional attitude is being actuated to the state, society, humans, work and culture by the citizenship integrative educational upbringing at Latvia's school and society in general.

Literatūra References

- Alevriadou, A., Griva, E., Papadopoulou, I., & Spinthourakis, J-A. (2012). Teachers' beliefs about the performance of bilingual immigrant students with or without learning difficulties model. In: Cunningham, P. & Fretwell, N. (Eds.) *Creating Communities: Local, National and Global*. (pp. 43-57). London: CiCe. Pieejams: [http://archive.londonmet.ac.uk/cice/publications/\\$-document.cfm%3Fid=16703.html](http://archive.londonmet.ac.uk/cice/publications/$-document.cfm%3Fid=16703.html)
- Auziņa, I., Grīnberga, I., Lazareva, A., Marševska, I., Ozola, Ī., Pamiljane, L., & Vanags, P. (2011). *Atvērsim vārtus*. Metodiski ieteikumi skolotājiem. Rīga: Latviešu valodas

- aģentūra. Pieejams: <http://maciunmacies.valoda.lv/metodiskie-materiāli/diasporai-un-immigrantiem#tab4>.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and Symbolic Power*. Harvard University Press, Cambridge, MA pp. 107-117.
- Chistolini, S., Pratas, H., & Wołodźko, E. (2014). Teachers' citizenship competences: a comparative research. In Cunningham, P., & Fretwell, N. (Eds.) *Innovative Practice and Research Trends in Identity, Citizenship and Education*. (pp. 113–121). London: CiCe. Pieejams: http://archive.londonmet.ac.uk/cice/fms/MRSite/Research/cice/pubs/2014/2014_113.pdf
- Cultural diversity in the classroom. A European Comparison. (2012). In: Spinthourakis J. A., Lator, J., Berg, W. (Eds.). VS Verlag für Sozialwissenschaften: 227 p. Pieejams: <http://link.springer.com/book/10.1007%2F978-3-531-93494-5>
- Djačkova, S., Zankovska-Odiņa, S., Laganovska, K., Andersone, Dž., Dambe, L., & Kirjuhina, J. (2011). *Pētījums par patvēruma meklētāju, bēgļu un personu, kurām piešķirts alternatīvais statuss, piekļuvi izglītībai Latvijā*. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs.
- Izglītības un zinātnes ministrija. (2012). Rīcības plāns sabiedrības saliedētības sekmēšanai izglītības nozarē 2012.-2014. gadam. Pieejams: http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Normativie_akti/Riiciibas_plans_saliedetiba_2012.pdf
- Izglītojamo audzināšanas vadlīnijas un informācijas, mācību līdzekļu, materiālu un mācību un audzināšanas metožu izvērtēšanas kārtība*. Ministru Kabineta noteikumi Nr. 480 Rīgā 2016. gada 15. jūlijā (prot. Nr. 36 34. §). Izdoti saskaņā ar *Izglītības likuma 14. panta 38. un 39. punktu*. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/283735-izglitjamo-audzinasanas-vadlinijas-un-informacijas-macibu-lidzeklu-materialu-un-macibu-un-audzinasanas-metozu-izvertesanas>
- Jurgena, I., Mikainis, Z., & Keviša, I. (2012). The potential for bilingual education to help integrate ethnic minority communities within Latvian multicultural society. *Creating Communities: Local, National and Global*. (pp. 145-152). London: CiCE.
- Jurgena, I., Mikainis, Z., & Keviša, I. (2013). Issues and Solutions in Citizenship Education-the Education of Values in Extracurricular Activities in the Crisis Situation in Latvia, 15th CiCe conference Childrens Identity and citizenship in Europe (CiCE), Lisbon, pp. 1.-10.
- Jurgena, I., & Mikainis, Z. (2012a). The role that student clubs and associations play in citizenship education within Latvia. *Creating Communities: Local, National and Global*. (pp. 24-34). London: CiCe.
- Jurgena, I., & Mikainis, Z. (2007). The Experience and Issues of Citizenship Education in the Higher Education in Latvia. *Citizenship Education in Society*. (pp. 235-242). London: CiCe.
- Jurs, P. (2016). *Jauniešu pilsoniskās līdzdalības veicināšana pedagogiskajā procesā*. Promocijas darba kopsavilkums. Liepāja: LiePU, 40 lpp.
- Kolčanovs, B., Tūna, A., & Zankovska-Odiņa, S. (2014). *Ikviens ir gaidīts skolā!* Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs.
- Kõiv, K., Zuzeviciute, V., Rone, S., & Liduma, A. (2013). Estonian, Latvian and Lithuanian students' in higher education perspective towards experiences in other countries and migration. In: Cunningham, P. (Eds.) *Identities and citizenship education: Controversy, crisis and challenges*. (pp. 124–136). London: CiCe.
- Kroflič, R. (2012). Multicultural Education in Slovenia. In: Spinthourakis, J. A., Lator, J., Berg, W. (Eds.) *Cultural diversity in the classroom. A European Comparison*. (pp. 163–174).

- VS Verlag für Sozialwissenschaften: Pieejams: <http://link.springer.com/book/10.1007%2F978-3-531-93494-5>
- Kultūras ministrija. (2011). *Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas pamatnostādnes 2012.-2018. gadam*. Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/view.do?id=3782>.
- Liduma, A., Rone, S., Zuzevičiūte, V., & Kōiv, K. (2012). The attitudes of young people in the Baltic states towards migration and mobility within the European context. In: Cunningham P., Fretwell N. (Eds.) *Creating Communities: Local, National and Global*. (pp. 673–681). London: CiCe.
- Līduma, A., & Rone, S. (2008a). Pilsoniskuma audzināšanas saturs un formas Latvijas multikultūru sabiedrībā. *Psiholoģija ģimenei un skolai*. 2008/05-10 (#30-35). 98.-107. lpp.
- Līduma, A., & Rone, S. (2008b). Pilsoniskuma audzināšanas problēmas Latvijas izglītības sistēmā. *Psiholoģija ģimenei un skolai*. 2008/03-04 (#28-29). 32.-39.lpp.
- Lulle, A., Brands-Kehre, I., Geidāne, L., & Ose, L. (2008). Rekomendācijas bēgļu integrācijai. Rīga: IOM Rīga Office
- PMLP (pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes dati uz 01.01.2015.). Pieejams: <http://www.pmlp.gov.lv/lv/statistika/iedzīvotāju.html>.
- PROVIDUS (2006). Aptauja par iecietību Latvijā. Pieejams: <http://archive.politika.lv/temas/cilvektiesibas/12356/>.
- Rone, S., & Liduma, A. (2007). Problems of Civic Education in Latvia, In: Ross, A. (Eds.) *Citizenship Education in Society*. (pp. 121-128). London: CiCe.
- Ross, A. (2012). Communities and Others: Young Peoples' Constructions of Identities and Citizenship in the Baltic Countries. In: Tsouroufli, M., Sundaram, V., Lord, P., Jeffes, J., Bramley, G. (Eds.) *Journal of Social Science Education* (pp. 22-43). Vol. 11. N. 3.
- Targamadze, V. (2014). Bendrojo ugdymo mokykla kryžkeleje: akivarai ir kūrgrinda. Vilnius: Vilnius universiteto leidykla. Lithuanian general education school at a crossroads: guagmires and pathways. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Vispārējās Izglītības likums (1999/2005). Rīga: Izglītības un zinātnes ministrija. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=20243>